

Yleiskatsaus Baltian maiden mediaan

Peeter Vihalemm (toim.)
**BALTIC MEDIA
IN TRANSITION**

Tartu: Tartu University Press 2002.
304 s.

Baltic Media in Transition on jatkoa vuonna 1993 julkaistulle teokselle *Towards a Civic Society: The Baltic Media's Long Road to Freedom*. Ensimmäinen kirja tarkasteli Baltian maiden median historiaa aina 1700-luvulta lähtien. Uusi teos keskittyy yhteiskunnalliseen murrokseen Neuvostoliiton hajottua ja uuteen demokratian aikakauteen.

Nimestään huolimatta kirja keskittyy Viron mediaan. Latvia ja Liettua jätetään selvästi vähemmälle huomiolle. Venäjänkielisen median kehityksestä Baltian maissa annetaan selvitys vain Viron osalta. Tuskin kysymys on kuitenkin tutkijoiden välillä mättömyydestä. Lieneekö sitten synnä tietojen hajanaisuus? Ehkä tulevaisuudessa myös Latvian ja Liettuan osalta saadaan lukea syvempää tutkimusta.

Viron osuutta vahvistaa myös tunnetun politiikan Marju Lauristin kirjoitus (yhdessä Peeter Vihalemmiin kanssa). Virolaisen yhteiskunnan asiantuntijana ja itse tapahtumia eläneenä hänellä on laaja näkemys kotimaansa mediakentästä. Sama piirre yhdistää kaikkia kirjan tekijöitä. He tarkastelevat aihepiiriään aikalaisen näkökulmasta, mikä antaa tekstile luotettavuutta ja uskottavuutta. Toisaalta lukijalta edellytetään lähdekriittisyyttä mahdollisen subjektiivisuuden takia.

Kirja sisältää paljon numerofaktia ja tilastoja. Erilaiset taulukot ja runsas data yhdistetään kuitenkin laajempaan kulttuurin tarkasteluun. Tämä on toimiva ratkaisu, joka rakentaa lukijalle selkeän kokonaiskuvan tarkasteltavasta aiheesta.

Lähestymistapoja on useita. Teoksen tekemiseen osallistuneet kirjoittajat tarkastelevat kohteitaan niin sosiologian, historian kuin ta-

loustieteenkin keinoin. Päähuomio on kriiseissä ja mullistuksissa, jotka rytmittävät eri tiedotusvälineiden historiaa ja kehitystä.

Kirja muodostaa kronologisia tiivistelmiä, joissa median kentän muutokset on jaettu selkeisiin vaiheisiin. Näin esimerkiksi latvialaisen median tapahtumista muodostuu aikajana, joka auttaa suhteuttamaan vaiheet toisiinsa.

Teoksessa tarkastellaan myös siirtymistä neuvostojärjestelmästä markkinatalouteen. Värikkäänä esimerkkinä toimii Viron sanomalehdistö. Instituution mukautuminen uuteen aikakauteen ja mahdollisuuksiin esitetään monipuolisesti, mutta lukiessa herää kysymyksiä vastaavasta prosessista muissa Baltian maissa. Tätä ulottuvuutta olisi ehkä ollut syytä käsitellä laajemmin.

Kaiken kaikkiaan kirja toimii hyvänä yleiskatsauksena tarjoten paikoitellen syvempääkin analyysiä. Se tarjoaa myös paljon virikkeitä uusia tutkimusaiheita varten.

LIINA PETÄJÄ

Uutisjournalismi kohtaa kansalaisen

Heikki Heikkilä
**OHUT JA VANKKA
JOURNALISMI**

Kansalaisuus suomalaisen uutisjournalismin käytännössä 1990-luvulla. Tampere: Yliopistopaino 2001. 330 s.

"Tavis", tavallinen rivikansalainen, kelpaa uutisissa lähinnä galluppiin vastaamaan tai taustakuvaksi. Kun journalismi etsii aiheensa ja näkökulmansa kaikkialta muualta kuin kansalaisilta – rutinoituneilta puhuville päiltä ja eliitin edustajilta – jää journalismi ohueksi.

Väitöskirjassaan Heikki Heikkilä tarkastelee, miten yhteiskunnallisesti aktiivinen kansalaisuus voisi toimia journalismin käytännössä, miten journalismista saisi vankkaa. Vaatimus kuuluu, että journalismin tulisi edistää demokratiaa toimimalla itse demokraattisesti.

Heikkilä ruotii kansalaisuuden

olemusta ja näkymistä journalistisissa. Hän analysoi aluksi *Helsingin Sanomien* kirjoittelua EU-jäsenyydestä 1990-luvun alussa. EU-journalismissa tavallisen kansalaisen tehtäväksi jäi kuvittaa näkökulmia, jotka instituutit olivat ennalta valinneet. Kansalaiset eivät päässeet julkisuuteen omana itsenään. Tekstiaineiston lisäksi Heikkilä on haastatellut *Savon Sanomien* toimittajia ja keskustellut heidän kanssaan ongelmista, joita toimittajat kohtaavat uutistyön käytännössä.

Teoksen mielenkiintoisinta antia on kuvaus kansalaisjournalismikokeilusta *Savon Sanomissa*. Jutulähteinä käytettiin tuolloin erilaisia kansalaisraateja, joiden keskusteluja uutisoitiin eri tavoin. Kirjoittaja kuvaa teorian ja ideoiden soveltamista – ja myös soveltamisen vaikeutta – suomalaisessa maakuntalehdessä. Hän ei salaile pettymyksiä, joita kokeilu tuotti: toimitukselta ei herunut hankkeelle riittävästi rahaa eikä työvoimaa eivätkä kansalaisraatien keskustelumat ideat usein poikineet jatkoa. Loppujen lopuksi kansalaisjournalismikokeilu jäi lehdessä kokeilu- luontoisena projektin asteelle. Työn loppuvuilla Heikkilä toteaa, että kansalaisjournalismin käytännön kokemuksista ei juuri saa eväitä ohuen journalismin vankistamiseen.

Väitöskirjaksi teoksessa on muutampia epäkohtia. Kirjan rakenne ja raportointi ovat epäkonventionaalisia: esimerkiksi tutkimuksen alkusivuille lukija kaipaa selkeää listaa tutkimuskysymyksistä, -tavoitteista ja aineistoista. Kirjoittaja toki lupaa, että matkan varrella tulee paremmin muotoiltuja kysymyksiä, mutta lukijaystävällisintä olisi, että tutkimuksen raportointi ei seuraisi näin orjallisesti tutkimusprosessia vaan eläisi omana kokonaisuutenaan, raporttina tutkimuksesta. Lisäksi napakat yhteenvedot lukujen loppuun olisivat tarpeen, jotta kirjan punainen lanka ei katkeaisi. Välillä tuntuu myös, että tutkimustuloksia joutuu kaivamalla kaivamaan tekstistä.

Väitöskirja saa toki olla tuhti, mutta Heikkilän teoksen sisältö on ylitsepuurava, koska osa lu-

vuista tuntuu hieman irrallisilta. Onko esimerkiksi välttämätöntä käsitellä vuosina 1992–1994 kestänyt EU-aineisto näin perusteellisesti tässä(kin) yhteydessä? Eri aineistojen ja tutkimuskysymysten jälkeen lukijalle jää vähän hajanainen jälkimaku.

Muuten ansiokas ja perehtyneisyttä osoittava tutkimus kärsii hieman siitä, että sen raportointi näyttää tehdyn jokseenkin hätäilyllä. Tekstiin on jäänyt melkoinen määrä huolimattomuus- ja löyntivirheitä, ja lähdeluettelosta puuttuu teoksia. Kummalliselta tuntuu myös se, että kirjan painojälki on suttuinen ja himmeä, mikä ei tietenkään ole kirjoittajan vika.

Puutteet raportoinnissa eivät peittoa sitä seikkaa, että väitöskirjassaan Heikkilä maalaa perusteellisen kuvan uutisjournalismin tilasta sekä journalismikritiikin ajan-kohtaisista teemoista 1990-luvun lopun Suomessa. Kirjoittajan käsiala on ilmeikästä, sujuvaa ja selkeää. Teos on ehdottoman mielenkiintoista ja ajatuksia herättävää luettavaa niin tutkija- kuin toimittajakunnallekin.

KATARIINA RUOHOMÄKI

Mainonnan toistamat sukupuoli-suoritukset

Leena-Maija Rossi
HETEROTEHDAS

Televisionmainonta
sukupuolituotantona.
Helsinki: Gaudeamus 2003. 250 s.

Leena-Maija Rossin *Heterotehtaan* tuotteet ovat laajoihin televisionmainosaineistoihin perustuvia yksityiskohtaisia tulkintoja "noin 80" (s. 28) mainoksesta, joista tarkemman katsomisen kohteeksi on valikoitunut sellaisia mainoksia, joiden tekijä arvelee parhaiten ilustroivan sukupuolten ja seksuaalisuuksien tehtäviä. Kirja keskittyy erityisesti suomalaisen sukupuolikuvaston pohdintaan, vaikka viittauksilta mainonnan ylikansallisiin konteksteihin ei voi välttyä. Teos on ensimmäinen suomen kielellä julkaistu sukupuolittuneen televisionmainonnan analyysi ja siinä

mielessä merkittävä teoreettinen ja metodinen puheenvuoro, tulevaisuudessa luultavasti myös esikuva jatkotutkimuksille.

"Mainonta näyttää meille muiden ruumiita ja saa meidät samalla pohtimaan kuinka itse näyttävyydymme muille katseen kohteina ja ruumiillisina toimijoina." (Rossi 2003, 47.) Yllä oleva lause, irroitettuna kontekstistaan vaikuttaa kömpelöltä, absurdilta ja jopa naiivilta. Tekstiä vastakarvaan lukeva saattaa löytää vastaavanlaisia kulkumarvoja kohottavia esimerkkiä runsaastikin. Leena-Maija Rossi kirjoittaaakin "meille", jotka katsoimme tai katselemme mainoksia, jotka rakennamme minuuttamme ja sukupuoli-identiteettiämme "simulaatiotyöllä" tai ihannetapauksessa "harjoitamme vastustavaa katsomista" tai "tuottavaa katsomista". Leena-Maija Rossin tutkimus rajaa huomattavasti "meidän" piiriä: hänen tekstinsä on kenties puhuttelevimmillaan kaltaisten joukossa, mediatutkijoiden, naistutkijoiden ja audiovisuaalisen kulttuurin tutkijoiden piirissä. Tässäkin yhteydessä esikuvien tieteellinen jargon ikään kuin ilmestyy osaksi vakavasti otettavan tutkijan identiteettiä niin, että toistoista on pakko kirjoittaa, toistosuorittaa. Jokaisella aikakaudella on tyylinsä ja muotinsa. Keskeistä on pohtia, miten uudet käsitteet vievät tutkimusta eteenpäin, vai ovatko ne vain peiteilmaisuja aiemmin käytössä olleille määrittelyille. Mainonnan sukupuolen tutkimuksella on jo historiansa, johon Rossikin lyhyesti viittaa. Hänen katsauksensa tähän historiaan perustuu erityisesti visuaalisen kulttuurin psykoanalyysin ja semiotiikan pohjalta ponnistavaan perinteeseen. Analyysin apuvälineinä hän käyttää Judith Butlerilta, Teresa de Lauretisilta ja Kaja Silvermanin kautta Jacques Lacanilta lainattua teoreettista käsitteistöä.

Yhdysvaltalaiset 1960-luvun feministisen liikkeen myötä aktivoituneet tutkijat ovat kauan kiinnittäneet huomionsa mainonnan seksimiiniin. Brittiläinen kulttuurintutkimus toi 1980-luvulla media- tutkimukseen semioottisen mainonnan tulkinnan, jonka tärkein

työkalu oli merkityksellistämisen analyysi nk. sisään- ja uloskoodaustutkimuksen avulla. Mainonnan kuvia tulkittiin tuolloin paljonkin mm. tiedotusopin oppinäytteissä. Tavoitteena oli "paljastaa" mainonnan ideologiset sukupuolittavat rakenteet. Janice Winship ja Judith Williamson ovat tämän tutkimusalueen uranuurtajia. Rossin kirja ei kytkeydy niinkään tähän perinteeseen. *Heterotehtaan* teoreettis-poliittinen lähtökohta on selkeä: feministinen ja heteronormatiivisuutta kyseenalaistava queer-tutkimus. Kun aiemmat mainoskuvien tutkimukset vahvistivat (myös määrällisesti) sukupuolittuneet tunnusmerkit, nykyinen tutkimus on keskittynyt niihin mekanismeihin, joilla heteronormatiivisuus tehdään ja samalla, mekanismien mikroanalyysin tuloksena, toisin toistamiseen ja tekemiseen, mekanismien purkamiseen ja koostamiseen uudella tavalla. Päättääkö tällä tavoin sukupuolittavan vallan ytimeen?

Kiistanalaisimpia käsitteitä televisionmainosten analyysissä ovat feminiinisyys ja maskuliinisyys, tuo kummallinen mutta kiehtova käsittepari, jota tutkimuksen on ollut vaikea tavoittaa. Vaikea tavoitettavuus onkin johtanut mitä lennokkaimpiin konstruktioihin. Leena-Maija Rossi pohtii muun muassa "naismaskuliinisuuksia" ja "naisfeminiinisyksiä", joiden merkittäjinä ovat kulttuurimme maskuliiniset ja feminiiniset koodit. Koo- deista käydään neuvotteluja myös mainoksissa: maalaisromansseissa käytetään agraarikulttuurin koodistoa ja urbaanissa ympäristössä "hyvin toisenlaisia visuaalisia merkittäjiä" (s. 72). Ristiinsamastuminen ja sukupuolijousto määrittelevät uutta queer-normatiivisuutta, joka on haastamassa heterotehtaan sukupuolituotantoa. Feminiinisuuden ja maskuliinisuuden abstrakti luonne tavallaan myös kostahtuu käsitteellisenä horjuvuutena niin, että esimerkiksi maskuliinisyys saa reilun kymmenen sivun tekstimassassa muun muassa seuraavia määritelmiä: traditionaalinen maskuliinisyys, konventionaalinen maskuliinisyys, ylifeminiiniset miehet, naisistelevat miehet, miesfeminiinisyys, "pans-

